

Duřanka Vranjeřević

IDI DO KRAJA

*Urednik*  
Zoran Kolundžija

Dušanka Vranješević

# IDI DO KRAJA



PROMETEJ  
Novi Sad



*„Voli kao da te niko nikada nije razočarao.*

*Živi svaki dan kao da ti je poslednji i praštaj jer samo  
veliki praštaju!*

*I ne trudi se da te svi vole jer ćeš zaboraviti ko si.*

*Neka te vole dvoje, troje, nekolicina, i bićeš svoj!”*

*Miroslav Antić*

Ovo je istinita i iskrena priča o Nataliji, ženi izuzetne lepote i mnogih talenata. Otuda je nastala moja odluka, kao autora, da objavim knjigu pod njenim pravim imenom i prezimenom.

„Amicus Plato, sed magis amica veritas“  
(Platon mi je prijatelj, ali istina mi je veća prijateljica!)

Knjigu posvećujem mom, iznenada preminulom, školskom drugu i prijatelju Tomislavu Ristiću, „sočinitelju knjiga“, kako je za sebe znao da kaže, piscu i hroničaru grada Prokuplja i njegove, a i naše, Toplice.

Naprosto, moram da počnem citatom iz njegove zadnje objavljene knjige „Vivir para contarla“. Tomislav citira deo teksta iz knjige Emira Kusturice „Smrt je neprovjerena glasina“ – „... u pomoć svih anđela pisaca od kojih sam učio da mislim i govorim ne bi valjalo da otkucaji moje duše ostanu zauvijek nedostupni, nakon što ja odem na vječno putovanje.“





## OSLONI SE NA MENE

Izdaleka se mogla videti figura njenog oca kako sedi u senci hlada koji je pravila ogromna krošnja isprepletanih grana stare kruške karamanke.

Jesen je te 1957. godine rano stigla. Toplo septembarsko sunce je obasjavalo čitavu jezersku dolinu i izdašno nadgledalo svaki izdanak vinove loze i njene nabrekle, bobičaste plodove. Prošarani grozdovi već su nudili po koje zrelo zrno, kako bi se mogao probati ovogodišnji rod. „Vinograd je dobro rodio i biće bogata berba ove godine”, govorio joj je otac. Vidno zadovoljan, želeo je da to osećanje podeli sa svojom ćerkom Dašom.

Njegove, kao nebo plave oči iskrile su nesputanim sjajem. Plavetnilo njegovih očiju stapalo se s bojom neba koje je ovog divnog jesenjeg dana pokrivalo čitavo područje Jezera u kojem se nalazilo njihovo imanje. Velikim prostranim imanjem dominirao je vinograd, smešten na sunčanoj strani jezerske doline.

„Znaš, ćeri, ove godine ću moći da ti kupim i knjige, da više ne prepisuješ domaće zadatke od svojih školskih drugarica“, veselo joj je saopštio otac.

A vinograd, kao da je razumeo njihovu radost, onako širok i veliki, otvorio je svoje čokote i ponudio poređane grozdove zdravih, nabreklih bobica.

Lepo je bilo gledati ovo dvoje srećnih ljudi kako koračaju između čokota vinove loze i povremeno se savijaju, u nadi da

će moći da uberu po koje zrelo zrno grožđa, kako bi mogli da probaju njegov slatki plod.

Daša je pratila svog oca u stopu i gledala šta otac radi s plodovima grožđa i pokušavala da učini isto što i on.

„Ovo je plovčina koju Prokupac ne otkupljuje pa ćemo od ovog grožđa napraviti lepo roze vino za naše ukućane“, kao za sebe je govorio njen otac, šetajući između redova velikog vinograda.

Najveći deo zemljišta, od hektar i po pod vinovom lozom, bilo je zasađeno sortom prokupac. Lepo je bilo gledati prepune čokote modrih grozdova i, prema proceni, ove godine bi trebalo ubrati ne manje od **petnaest** tona grožđa.

Ono što je bila velika briga vinogradara u prokupačkom kraju je kakva će biti otkupna cena grožđa? Danima pre berbe, početkom oktobra meseca, seljaci bi opsedali upravu preduzeće „Prokupac“ i raspitali se o otkupnoj ceni, gradaciji šećera i vremenu otkupa. Za vreme otkupa, građani Prokuplja su bili svedoci dugih kolona zaprežnih kola koja su bila do vrha napunjena ubranim grožđem. Bilo je tužno gledati kako se po ulicama grada prave potoci od slatkog nektara. Ceo grad je odisao slatkim mirisom i privlačio rojeve osa, pčela, muva i drugih insekata kojima je tih dana bila postavljena velika gozba. Umorni ljudi dežurali su pored prepunih kola u kojima su bili upregnuti konji, krave i volovi i danima bi se pomerali metar po metar kako bi se približili velikom podrumu gde je bio organizovan otkup.

Tek kad su pomilovali zadnji čokot, u čija su nedra zaranjali svoje otekle prste, njih dvoje su krenuli ka izlazu iz vinograda, noseći u rukama pregršt ubranih grozdova koje će poneti kući da i ostali ukućani probaju prvo zrno ovogodišnjeg roda.

Preko puta, na samom ulazu u veliki vinograd, sagrađena je koliba dovoljno prostrana da u nju može da stane krevet, šporret „smederevac“ i veliki sto sa klupama za sedenje.

Ovo veliko imanje, od deset hektara zemlje, tražilo je od vlasnika, čiča Ilije, da sa svojom porodicom svaki dan bude u Jezeru. Koliba im je služila da, u vreme kopanja i branja, može da se skuva jelo i ispeče hleb za radnike. Koliba je bila pokrivena crepom i pružala je zaštitu od vetra i kiše.

Umorni od teškog rada, ovde su svi mogli da se odmore pa i zaspu na krevetu koji je bio napravljen od dasaka. Pored kolibe je davno, još u doba kada su Turci vladali ovim krajevima, bila zasađena kruška karamanka.

Karamanka je oko sebe širila svoje bujno stablo sa velikim i gustim granama, nudeći bogat hlad i zaštitu od vetra, kiše i snega.

Na pragu kolibe, ispod kruške karamanke, bila je drvena klupa na kojoj se moglo sedeti i predahnuti od teškog rada. Na toj klupi je uglavnom sedeo Dašin otac, čiča Ilija. Znao je čiča Ilija da na toj drvenoj klupi ispred kolibe, sedi i ćuti satima. Daši je prijalo to njegovo ćutanje i paljenje cigare, uz obavezan plamen koji bi nastao iz kresiva, truda i kremenca.

Ova tri alata za paljenje cigara njen bi otac uvek imao sa sobom. U prsluku koji je nosio i leti po najvećoj vrućini, u malom džepu, mogla su se pronaći ova tri predmeta koje je svakodnevno koristio. Taj njegov ritual paljenja cigare privlačio je dečiju pažnju, pa se dešavalo da su deca pokušavala da kao i on upale neki papir ili slamu koju su izvlačili iz slamarice s drvenog kreveta, smeštenog u kolibi. Naravno, deca nisu mogla svojim prstićima dovoljno čvrsto da drže kresivo, kremen i trud pa bi tako taj njihov pokušaj da nešto upale uvek propadao.

Daša je s posebnim interesovanjem posmatrala to njegovo paljenje cigare. Sam način na koji je držao kremen uz koji je bio prislonjen trud, pa snažan pokret kresiva u drugoj ruci činio je da su se pojavljivale plamene varnice koje su palile trud, što je bilo dovoljno da se pojavi žar i zapali cigara. Taj ritual je čiča Ilija ponavljao svaki put kad god bi poželeo da zapali cigaru.

„Hajde, ćeri“, govorio joj je otac. „Idi do bunara i zahvati kofu hladne vode da se napijemo i nešto prezalogajimo! Eno, hrana je u onoj bošči što visi na grani kruške karamanke. Zora nam je spakovala hleba i nešto od jela za ručak. Hajde, požuri, baš sam gladan.“

Čiča Ilija je uzeo kosu i čekić, legao na travu ispred kolibe oslanjajući se na levo rame, a drugom slobodnom rukom pridržavao veliku čeličnu kosu. Dok je Daša koračala putem ka bunaru, začula je ujednačeno otkivanje oštrice kose zaobljenim metalnim čekićem koji je njen otac vešto držao u desnoj ruci. Ujednačeni zvuci odzvanjali su kao eho čitavim poljem. To je značilo da će Daša ubrzo čuti i reski zvuk koji proizvodi brus kada se prisloni na otkovanu oštricu kose. Nakon ovakve pripreme kosa je bila spremna da pokosi i najgušću travu. Videla je svog oca kako ulazi u vinograd i počinje košenje trave između redova kako bi omogućio grožđu da brže sazri. Bilo je tu danas još puno posla i čiča Ilija je žurio da što pre dovrši započete radove.

Sva dešavanja na imanju „Jezero“ vezivala su se za krušku karamanku. Iako je njegovo imanje bilo prepoznatljivo po tome što su oko njiva bile posađene trešnje, ovim imanjem je ipak dominirala kruška karamanka. U njenom širokom hladu su se zaustavljali mnogobrojni prolaznici i vinogradari. Nalazila se kraj puta koji je vodio do okolnih sela: Balinovac, Koviljaču i

Arbanasce. Taj poljski vijugavi put spajao je sela ove doline, smeštene ispod planine Jastrebac. Sela ispod Jastrepca su bila naseljena vrednim ljudima, starosedeocima, koji su imali njive i vinograde u ovom jezerskom polju.

I danas je vidljivo po tragovima vode da je ovde nekada bilo jezero. Kada se voda povukla ostavila je za sobom plodno tle pogodno za voćarstvo i vinogradarstvo.

Sadila se ovde i pšenica, ječam i kukuruz. U sredini imanja bio je bunar do vrha pun čiste pijaće vode.

Porodično imanje njenog oca i strica je bilo veliko. Na putu pored bunara bila je sagrađena lepa kuća u kojoj je živela porodica njenog strica Nikole. Nikola je nestao tokom Drugog svet-skog rata, ali je njegova porodica ostala da živi u osamljenoj kući. Ušuškana između mnogobrojnih stabala voća, osećala se zaštićeno i važno. Okolo su bile poređane, kao špil karata, njive i vinogradi i svaka njiva je bila obrađena. Vinogradi su bili na padinama iznad bunara i čitavog dana ih je grejalo sunce.

Rana jesen raskošno je širila svoje blagodeti u ovom raju jezerske doline. Slabašni šum vetra izbijao bi tek po neki list sa grana obližnjih lipa i hrastova koji su se pružali duž puta, do bunara. Zaslepljena zadnjim odsjajem sunca u smiraj dana, Daša se nadvila nad betonskim obručem, napravljenim da zaštiti bunar od lišća, stoke i drugih nepotrebnih stvari koje bi mogle da uprljaju njegovu čistu izvorsku vodu.

Na tom betonskom obruču bila je privezana velika pocinkovana kofa za zahvatanje vode, ali Daši je pažnju privukao njen lik koji se ogledao u talasima vode. Lice je bilo izobličeno, a nastalo bi uvek kada bi Daša lupkala punom kofom po površini vode punog bunara! To je Dašu veoma zabavljalo. Pokušavala je da

pokupi svoj lik u prelomljenim zracima sunca koji su stvarali neobične figure od njenog nagnutog lica. Htela je da pokupi igre senki i smesti ih u ispruženu šaku. Ovu njenu igru sa tala-sima prekinuo je njen otac, čiča Ilija, pozivajući je da prestane da se igra i odmah vrati do kolibe.

„Popušio sam već četiri cigare čekajući te! Hajde, dolazi da je-demo i da prikupimo ovo seno i zaperke iz vinograda, jer evo, uskoro će noć. Pitam se”, nastavio je njen otac, „dokle ćeš da maštaš i šta si toliko dugo radila dole, nagnuta nad bunarom.“

„Hvatala sam poslednje zrake sunca u vodi“, odgovorila je Daša.

„Šta si hvatala?“, u čudu i neverici upitao je njen otac.

Zamišljeno je počeo da savija duvan i pali još jednu, u nizu popušenih cigara.

Tu odmah do vinograda, s druge strane puta, bila je velika njiva, koju su zvali „Mikovina“. Na toj njivi, u donjem delu blizu bunara, sadili su povrće. Na preostaloj površini Mikovine sadio se duvan. Do berbe duvana njen otac bi ostavljao jedan deo duvana za svoju upotrebu. Rezao bi duvan kada se dobro osuši i imao je svoj duvan čitave godine. Proizvodnja duvana je bila jednostavna. Sadio se rano u proleće. Sadnice su dobijali od preduzeća „Monopol“ iz Prokuplja i sadili bi ga na Mikovini jer je bila najbolja njiva, a i blizu je bunara. Rasad duvana se morao zalivati svakog dana, sve dok se ne prime sadnice. Inače, berba duvana je morala da se obavi rano, pre izlaska sunca, da se listovi ne bi lepili i tako stvarali buđ. Ti listovi duvana su se nizali tokom dana, u vence. Svaki venac je bio odmah okačen na drvene ramove i to u hladovini gde je duvala promaja. Duvan bi se sušio i čekao pakovanje i predaju u kasnu jesen i zimu.

Posmatrala je Daša kako njen otac svojim čvornovitim rukama, od rada punih žuljeva, i debelim prstima, uvek vešto savija duvan u cigaru koja je i po debljini i po dužini, uvek bila ista.

„Dok ja spakujem ovo seno u kanate kola, idi odveži Sokola s livade gde pase travu i idi do bunara da ga napojiš“, rekao joj je otac.

Beli konj Soko je dobroćudno zarzao. Obradovao se jer je video da ga Daša vodi ka bunaru što znači da će se napiti vode.

Kako više nije bilo sunčevih zraka u bunarskoj vodi da joj odvlače pažnju, Daša je velikom kofom brzo vadila vodu i sipala je u korito za napajanje stoke. Žedni Soko je ispijao svaku kap vode koja bi se iz napunjene kofe izlivala u korito pred njim. Kada je Soko podigao glavu i tako pokazao da je dovoljno popio vode, kraj bunara je sletelo jato jarebica nošeno željom da svojim kljunovima pokupi preostale kapi vode sa dna pojila.

Naslonjena na okruglu betonsku ogradu bunara, Daša je posmatrala kako jarebice željno gutaju kapi vode, vodeći računa da svaka ta kap koju su pokupile sklizne u njihova osušena grla.

U jezerskoj dolini, rumenoj od zaostalih sunčevih zraka, dan se polako primicao kraju. Opijena mirisom jeseni, Daša je još uvek stajala držeći Sokola za ular kojim je bio vezan. Na horizontu iznad Jastrepca ocrtavala se još samo crvena orbita sunca koje se klonulo približavalo zapadu.

Pored bunara je još samo stajao Soko i strpljivo čekao da on i Daša krenu ka kolima.

Jarebice su odletele u svoje gnezdo. Nestrpljivi Soko je počeo da udara kopitom u ogradu bunara i tako skrene pažnju da je vreme da krenu.

Daša ga je nežno pomilovala po glavi, sklanjajući bujnu grivu koja mu je padala preko očiju. Zadovoljan Soko blago je zarzao i prineo glavu uz njen obraz. Bila je očita povezanost i ljubav koja je postojala između njih dvoje. Nikada se nije desila neka neprijatnost ili nekontrolisani pokret koji bi ugrozio Dašinu sigurnost. Ni onda kada bi ga Daša neosedlanog uzjahala i naterala u galop, ni tada je Soko nije zbacio sa svojih leđa. Nosio bi on svoj laki teret s pažnjom roditelja koji čuva svoje dete.

Suton se već uveliko spustio nad jezerskom dolinom. Ta čarolija senki koje stvaraju boje jeseni, činila je posebnim ovo doba dana. Povremeno bi se čulo dozivanje seljaka iz okolnih njiva koji su prikupljali svoje alatke i ubrane proizvode i zapregama odlazili kućama u obližnja sela. Poneko bi zapevao i svojim glasom pozivao i druge da mu se pridruže. Bile su to pesme iz ovog kraja.

„Upregni Sokola, pa čim ja ispušim cigaru, možemo da krenemo kući“, oglasio se njen otac. Daša je bila spremna da već postavljen am na konju čvrsto priveže kožnim kaiševima za rudu kola. Soko je bio miran i, po navici, sam je ušao u drvenu rudu i dozvolio Daši da ga upregne. Iako je sve bilo spremno za pokret, njen otac je i dalje sedeo na pragu kolibe ispod kruške karamanke.

Dolina Jezera je polako dobijala drugu boju. Još samo je poneki sunčev zrak obasjavao vrhove planine Jastrebac i samo što nije zasao i ostavio za sobom ovaj topli jesenji dan da se preseli iza horizonta.

„Dok ja kolima idem okolo putem, ti kreni kroz kukuruze. Možda nađeš neki mladi klas kukuruza pa ga uberi da ih ponećemo kući. Ako pronadeš desetak klasova, nećemo morati da ih delimo i biće dovoljno za nas jedanaestoro ukućana. Čekaću



te gore, na Čuki, pa požuri i ne maštaj mnogo, jer evo uskoro će mrak.“

Padina je velika njiva, od oko hektar i po površine, smeštena ispod brda koje su zvali Čuka. Celom svojom dužinom Padina se spuštala sve do bunara, u ravan, na čijem završetku je bilo malo ostataka vode, kao dokaz da je tu nekada bilo jezero, po čemu je ceo ovaj kraj i dobio naziv. Ova njiva je bila najplodnija i tu bi se sejao kukuruz i pšenica. Uz samu vodu svake godine se sadilo povrće koje se zalivalo bunarskom vodom tokom vrelih letnjih dana. Sve okolne njive u ovoj dolini dobro su rađale i bile su lake za obradu. Naravno, svake godine, njive su bile dobro nađubrene stajskim đubretom koje je imala svaka kuća. Pored zemljoradnje, ljudi iz ovih sela su se bavili i stočarstvom. Kako bi obavila zadatak koji joj je otac tek poverio, Daša je koračala kroz kukuruz i zagledala svaki zeleni izdanak mladog klipa kukuruza, proveravala njegov mekan plod i brala ga za svoje ukućane.

Koračala je i iznenada naišla na leglo jarebica s kojima se već susrela na bunaru. Uplašene, prhnule su u vazduh. Jarebice su poletele uvis, ne bi li se na taj način sačuvale od pridošle opasnosti. Njihovo iznenadno lupanje krilima i panično kreštanje zaustavile su Dašino bezbrižno hodanje između gusto poređanih stabljika kukuruza. Zadivljeno ih je posmatrala kako kruže iznad njene glave, dovoljno visoko da bi bile bezbedne, ali nisu napuštale gnezda koja su im pružala bezbedno stanište. Razumela je Daša njihov strah za dom koji su imale u gnezdu i krenula je ka Čuki gde je trebalo da je sačeka njen otac.

Na proplanku se nalazila mala livada okružena hrastovom šumom. Daša je sela na dopola napunjen džak mladim klasovima kukuruza. Želela je da se odmori i još jednom pogleda

nestvarno lep prizor koji se pružao ispred nje. Bile su to njive obrasle kukuruzom i strnjike koje su štrčale od požnjevenog žita i čekale proleće da budu uzorane. Bili su tu i vinogradi, drvoredi trešanja, krušaka i jabuka.

Najlepši pogled za Dašu bio je njihov vinograd ovičen stablima trešanja koje su uvek davale krupne, crvene plodove. Te crvene zrele trešnje su bili prvi plodovi sa imanja i prvi zarađeni novac u godini koja dolazi.

Njihov otac je imao kupce iz Podujeva koji su, uglavnom, otkupljivali čitav rod trešanja. To su činili svake godine i otkupljivali bi rod svakog voća koje je stizalo tokom leta i jeseni.

Opčinjena prizorom koji se pružao, Daša je sedela i slušala šum vetra koji se iznenada pojavio. Smirena, ostala je na svom mestu i zaneseno maštala uz kreket žaba, dole na Jezeru. Iznad glave, odjednom, začula je ljutiti očevo glas: „Diži se, šta te je danas spopalo?!“

Daša je prekasno shvatila da je danas u svemu preterala pa su joj njegove reči zazvučale više nego preteće! Brzo je skočila na noge i podigla džak na kojem je sedela i ubrzanim korakom krenula za ocem. Ne samo da je njen otac bio ljut, već je i Soko nestrpljivo udario kopitom po zemlji, pokazujući na taj način da ga je strpljenje izdalo.

„Jesi li ti danas potpuno poludela“, nastavio je dalje, veoma ljut, njen otac. „Za pet dana ti počinje školska godina, a ti i dalje maštaš i u oblacima si. Sada je vreme da pokupimo ovo naše voće koje smo mukom dočekali. Moramo da radimo, a ti od ponedeljka, kada kreneš u školu, maštaj koliko ti duša želi.“

Otac je ljutito udario bičem pored upregnutog Sokola i naterao ga u trk.

Sedela je Daša na klupi pored svog oca i nije smela ni da se pomeri kako ga ponovo ne bi naljutila. Soko je ujednačenim trkom nastavio svoj put dok su se njih dvoje truckali neravnim poljskom putem. Put ih je vodio kroz seoska imanja. Bio je usečen između dva brda koja su se sa strane izdizala, obasjana još ponekim slabašnim sunčevim zrakom. Levo od puta se protezala njihova bagremova šuma, a desno veliki zabran, obrastao gustom bukovom šumom. Ovaj zabran je služio za seču drva za zimu koja je ovde bila surova, sa puno snega...!

U tišini, silazili su sa brda u plodnu ravnicu, koju su zvali Šipkovina. To je crna i plodna zemlja, veoma teška za obradu. Prilikom obrade lepila se za motiku pa su seljaci uz motiku obavezno nosili i drveni čistač koji je služio da se s motike skinu lepljiva, crna zemlja.

U to vreme zemlja se obrađivala ručno. Oranje, kao i priprema zemlje, radila se s konjskim ili goveđim zapregama. Za traktor se nije ni znalo da postoji.

„Uskoro će lovci“, konačno je progovorio njen otac. „Namnožila su se velika jata jarebica, a ima dosta i zečeva, lisica i divljih svinja. Vuk ovde retko silazi sa Jastrepca jer tamo ima dovoljno hrane u gustim šumama. „A što si se ti, ćeri, učutala?“, upitao je blagim glasom njen otac.

„Pa, u pravu si, tata. Danas smo nas dvoje bili sami u vinogradu i bili smo baš vredni. Pokidali smo zaperke i uradili sve što je bilo potrebno oko vinograda. Izvini, tata, ja sam se danas malo više opustila.“

Prvi put je bila sama sa ocem, bez sestara, brata i majke. Nikada, kao danas, nije mogla bezbrižno i bez zadirkivanja od strane sestara da uživa u prelepim poljima koja su ih okruživala. Nekako im ni posao tog dana nije bio težak.

Odobrovoljen, njen otac je svojim širokom rukama prigrlio svoju ćerku i zamolio je da zapeva njegovu omiljenu pesmu „Razbole se zorna Zorka, sa Cetinja Crnogorka“.

Mrak se već uveliko spuštao nad putem i okolnim brdima, dok je poljem odjekivao njen zvonki, devojački glas. Konačno su njih dvoje uživali u skladu prirode i okolnih senki koje su donosile noć. Senke su još uvek stražarile dolinom. Pridružila bi im se i poneka otkinuta grana kraj puta. Mahala je grana svojim listovima u letu, noseći daleko Dašinu maštu koja je lebdela nad mislima ove mlade devojke. Iza njih je ostajala prašina, nastala ispod Sokolovih kopita, mirna polja puna darova koje bi trebalo ubrati i noć puna tajni. Daši je ostalo sećanje na ta davna, lepa vremena i događaje u njima.

Soko je usporio i njegov trk se pretvorio u miran hod. Približavali su se kući. Preko velike utrine bio je obeležen put koji je vodio pravo u dvorište njihove kuće. Pas Čapko je osetio da oni stižu i veselo im je istrčao u susret. Njegova galama je opomenula ukućane da su njih dvoje stigli. Iz kuće su svi istrčali da pomognu da se istovare stvari koje su njih dvoje doneli. Daši je prijala ta vesela družina njenih sestara od kojih se danas baš odmorila. Ipak joj je veoma prijala današnja tišina puna šapata vetra, senki koje su pravili treptaji sunčevih zraka i nežnosti prirode u Jezeru i njegovoj okolini.

Ozarena lica njenih sestara, kada su videle punu korpu zrelih grozdova, bila su velika nagrada za današnji trud. Daša je posmatrala kako njene sestre slatko gutaju zrele bobice grožđa i veselo čavrljaju. Bila je zadovoljna, želela je da sačuva ovaj događaj za neka buduća vremena. U svojim mislima je priželjkivala da nadolazeća noćna tama sačuva ovaj jedinstveni dan. Pođite sa mnom u svet maste svi leptirovi, jarebice, skakavci,